

Social rörlighet i EU

Inledning

I EU:s medlemsländer finns en växande oro bland både allmänhet och beslutsfattare över att dagens unga, till skillnad från hur det har sett ut i många decennier, kommer att ha sämre möjligheter till social rörlighet uppåt än tidigare generationer. Det är en oro som gäller både låginkomsttagare och medelklass. Den här rapporten kastar nytt ljus över debatten om social rörlighet i EU:s medlemsländer och presenterar nya rön om mönstren för social rörlighet mellan generationer. I rapporten undersöks den roll familjebakgrund har spelat för utsikterna till social rörlighet under de senaste decennierna. Viktiga hinder för social rörlighet identifieras och det görs en genomgång av politiska åtgärder för att underlätta social rörlighet och lika möjligheter, framför allt åtgärder inom barnomsorg, förskola och skola samt på arbetsmarknaden.

Det här är den första rapport i vilken den sociala rörligheten i alla EU:s 28 medlemsländer undersöks. Den behandlar såväl absolut social rörlighet (omfattning och typ av strukturella förändringar, förändrade yrkesstrukturer och samhällseliga framsteg) som relativ social rörlighet (enskilda människors möjlighet att röra sig mellan olika yrkesgrupper). Till skillnad från i många andra studier på området analyseras här kvantitativa data för mäns respektive kvinnors sociala rörlighet var för sig, vilket tydliggör den allt viktigare könsdimensionen. Det som lyfts fram i den kvalitativa informationen är några av de mest angelägna frågorna i den politiska debatten, de främsta hindren för social rörlighet och politiska insatser för att främja lika möjligheter och social rörlighet. I analysen är yrkesgrupp den viktigaste indikatorn för att mäta den sociala rörligheten.

Sammanhang

I strategin Europa 2020 ses social rörlighet i huvudsak i termer av lika möjligheter: ”Det handlar om att garantera tillträde och möjligheter för alla under hela livet.” Europeiska kommissionen har gjort rättvisaspekten till en av sina främsta prioriteringar. Dess pågående samråd om den europeiska pelaren för sociala rättigheter vittnar om de

växande klyftornas negativa inverkan på den sociala rörligheten. Skillnader i tillgången till barnomsorg, utbildning och hälso- och sjukvård har här lyfts fram som viktiga hinder som står i vägen för lika möjligheter.

I forskningen som ligger till grund för rapporten identifierades de faktorer som oftast förs på tal i diskussioner om ett ”rättvist samhälle” i medlemsländerna – ett samhälle där alla människor har samma möjligheter till en bra levnadsstandard och tillgång till resurser. Dessa var växande inkomstklyftor, försämrad tillgång till offentliga tjänster, ihållande utbildningsklyftor, fattigdom som går i arv, stora jämställdhetsbrister, integration av invandrare, nepotism och korruption samt växande regionala skillnader.

Resultat

- Under 1900-talet möjliggjorde strukturella förändringar (förändringar i yrkesstruktur och antalet sysselsatta inom olika yrkesgrupper) social rörlighet uppåt över tre generationer.
- Mer nyligen har vi sett strukturella förändringar som minskat skillnaderna i absolut social rörlighet mellan män och kvinnor.
- Den relativa sociala rörligheten i EU:s medlemsländer konvergerade under 1900-talet och nivån är mer likartad för kohorten födda 1946–1964 än för kohorten födda 1927–1946. För dem födda efter 1965 går det dock att se en minskad konvergens mellan länderna, eller rentav en divergens.
- I sex länder ökade den relativa sociala rörligheten för alla de tre grupper som undersöktes i studien: Belgien, Danmark, Finland, Grekland, Nederländerna och Slovakien.
- I fyra länder minskade den relativa sociala rörligheten för kohorten födda 1965–1975: Bulgarien, Frankrike, Sverige och Österrike.
- I fyra länder var den relativa rörligheten oförändrad under den period undersökningen avsåg: Irland, Polen, Storbritannien och Tyskland.

- Mäns relativa sociala rörlighet har minskat (särskilt för kohorten födda 1965–1975) i Bulgarien, Estland, Frankrike, Storbritannien, Sverige och Österrike.
- Den sociala rörligheten bland män har ökat i Tyskland och Spanien. Den har också ökat i Belgien, Danmark, Finland, Grekland, Nederländerna och Slovakien, länder som har en hög social rörligheten för båda könen.
- Över lag har den sociala rörligheten minskat mindre bland kvinnor än bland män. Den har ökat i Belgien, Finland, Nederländerna, Storbritannien och Tjeckien. I Spanien, Sverige, Tyskland och Österrike har den tvärtom minskat.

Slutsatser

I den politiska debatten om social rörlighet är det viktigt att skilja mellan absolut respektive relativ social rörlighet och att förstå vad de båda begreppen innebär för politiken. När forskningsrönen ska läggas till grund för politiska åtgärder måste hänsyn tas till statistikens beskaffenhet och kvalitet, studiens population samt hur andra metodfrågor påverkar definitionen av rörlighet. Allt detta gör stor skillnad för resultaten. Eftersom rapporten visar att social bakgrund fortsatt spelar stor roll för människors möjligheter bör beslutsfattare såväl på EU-nivå som på nationell och regional nivå erkänna detta och vidta åtgärder för att främja lika möjligheter till social rörlighet så att alla, oavsett bakgrund, får chansen att förverkliga sin potential.

Beslutsfattarna bör även fundera över indikatorerna på social rörlighet. De flesta vanliga indikatorer som används för att mäta den sociala rörligheten, till exempel både inkomst och yrke, har valts för att de anses spegla människors levnadsstandard. Men en nackdel är att de tagits fram för människor som är etablerade i yrkeslivet. Man bör därför undersöka om indikatorerna eventuellt behöver justeras och utvecklas så att de i högre grad speglar förändringar i tidigare faser, till exempel utbildning eller anställningsförhållande.

Reflektera kring indikatorer på social rörlighet: De flesta vanliga indikatorer på social rörlighet inkluderar antingen inkomst eller yrke. Här kan det finnas anledning att fundera över om indikatorerna behöver justeras eller utvecklas med hänsyn till förändringar på arbetsmarknaden (t.ex. ny yrkesstruktur och nya anställningsformer) och bredare samhällstrender (t.ex. den ökande vikten av tillgångar).

Undersök varför försök att öka den sociala rörligheten lyckas eller misslyckas: Sex länder (Belgien, Danmark, Finland, Grekland, Nederländerna och Slovakien) har lyckats bibehålla en hög social rörlighet för både män och kvinnor under de senaste decennierna. Forskning behövs för att ta reda på vilka faktorer som främst ligger bakom detta och varför rörligheten stagnerat eller till och med minskat i många länder (i synnerhet bland personer födda efter 1964).

Prioritera män i generation X när politiken utformas: Mer uppmärksamhet bör ägnas åt utsikterna för män födda efter 1964, vilka har försämrats kraftigt i många länder. Åtgärder bör vidtas för att vända den trenden.

Identifiera och bekämpa hinder mot lika möjligheter: Några sätt att motverka institutionella hinder kan vara att öppna upp slutna yrkesgrupper och yrken, verka för en rättvis och öppen rekrytering samt motverka nepotism. Samtidigt kan sociala investeringar bidra till lika möjligheter, till exempel genom satsningar på ökad tillgång till och kvalitet inom förskolor, kompensatorisk finansiering för elever från resurssvaga miljöer och bättre tillgång till hälso- och sjukvård.

Se till att de ekonomiskt mest avancerade medlemsländerna behåller sitt politiska fokus på lika möjligheter: Den relativa sociala rörligheten kan inte fortsätta öka för all framtid och det är möjligt att den har avstannat i de mest utvecklade EU-länderna. Dessa länder bör dock fortsätta sträva efter att möjliggöra social rörlighet och skapa möjligheter för nyanlända (etniska minoriteter och invandrare).

Organisera nivågruppering på ett sätt som gynnar alla elever: Tidigt urval och nivågruppering kan bli ett hinder för social rörlighet. Om indelningen grundas på objektiva standarder och följs upp kan den dock även minska risken för att elever som är mindre akademiskt lagda ska sluta skolan i förtid. Debatten bör därför inte enbart handla om tidig indelning i sig, utan också om hur man ska se till att den gynnar alla elever, oavsett förmåga.

Sträva efter att minska boendesegregationen: Hög koncentration av resurssvaga hushåll i vissa områden påverkar människors möjligheter negativt. Beslutsfattare, särskilt på lokal nivå, bör ägna mer uppmärksamhet åt att skapa områden med blandade upplåtelseformer och olika typer av skolor. Mer blandade områden kan mildra effekterna av sociala och ekonomiska klyftor.

Inkludera social rörlighet i de landsspecifika rekommendationerna: Eftersom de breda målen för social rörlighet är att främja rättvisa och lika möjligheter, ligger de viktigaste ambitionerna på området i linje med rekommendationerna för investeringar i människor och tjänster i den årliga tillväxtöversikten för 2016. De landsspecifika rekommendationerna bör konsekvent syfta till att motverka ojämlikhet och främja lika möjligheter.

Mer information

Rapporten *Social mobility in the EU* (Social rörlighet i EU) hittar du på <http://bit.ly/efmobility>.

För mer information kontakta forskningsledare Anna Ludwinek på alu@eurofound.europa.eu.